

Ötvenhatos magyarok Itáliában

– beszélgetés Mihályi Gézával –

Mihályi Géza 1956 decembere óta él Rómában. Egyike annak a kétszázezer magyarnak, aki a forradalom után az emigrációt választotta. Egyike annak a néhány ezernek, akikre itthon a biztos halál várt volna, sőt egyike annak a csupán néhány tucatnak, akik az elmúlt ötven évben annak szentelték életüket, hogy szülőhazájukat szolgálják, megragadva minden eszközt, hogy Magyarország kultúráját, történelmét, politikai helyzetét mind többen és többen megismerjék Európában. Gimnáziumi tanulmányait az olasz tannyelvű pannonhalmi Bencés Gimnáziumban végezte, majd Budapesten olasz–magyar szakos egyetemista lett. 1951-ben két barátjával együtt államellenes szervezkedés vádjával letartóztatták. Az ÁVO börtönében raboskodott 1954-ig. A fogságból szabadulva rendőri felügyelet alá került, fizikai munkából tartotta fent magát.

2006. november végén arról kérdeztük a Római Magyar Akadémián: miért Olaszországot választotta második hazájának, miként fogadták a magyar menekülteket az olasz hatóságok, s hogyan is történhetett meg, hogy majd egy éven

keresztül magyar menekült művészek működtették hazánk kulturális intézetét az olasz főváros szívében.

– Magyarországról Bécsbe menekülve 1956. december 1-jén az olasz nagykövetségre mentem be, ahol az első ember, aki szembe jött velem, egyetemi oktatóm, Francesco d’Alessandro volt, a budapesti Olasz Intézet korábbi igazgatóhelyettese. Gimnazista koromtól jól ismertük egymást. Megörült nekem, átölelt, és azt kérdezte, hogy mikor akarok Olaszországba indulni. Eszébe sem jutott, hogy nem oda akarok menni. Csak annyit tudtam kérdezni, mikor indulhatok, mire azt válaszolta: holnap reggel. Így is történt. Másnap reggel elindultam egy sok-sok kítüntetéssel elhalmozott olasz vöröskeresztes hölgygel, aki az Itáliába utazó, több mint hétszáz emberből álló oszlopnak volt a parancsnoka, s akinek tolmácsa lettem az úton. A Fiat gyár új buszokat küldött értünk, velünk utazott többek között a Corvin köziek parancsnoka, Pongrácz Gergely is, aki később Spanyolországba, majd Amerikába utazott tovább. A határ osztrák oldalán meg sem állítottak bennünket. Tarvisióban egy csendőr főhadnagy kinyitotta a busz ajtaját, tisztelgett, megkérdezte a mellettem ülő nővértől, hányan vagyunk. Aztán csak tisztelgett megint, s ezt mondta: „Buon viaggio! Viva l’Ungheria!” – Jó utat! Éljen Magyarország! – így fogadtak tehát az olasz hivatalos szervek bennünket.

Aztán elénk kanyarodott két motoros rendőr, szírenázva vezettek minket fel Udinéig. Az útba eső falvakban lassítanunk kellett, a lakosság mindenhol kint állt az utcán, éljeneztek s integettek. Mindenfelé hatalmas plakátok voltak kiragasztva, rajtuk Kapisztrán Szent János, a nándorfehérvári ütközet hőse, s alatta a felirat, amely halálának ötszázadik évfordulójára, 1956. október 23-ára emlékeztetett. Mi azt hittük, mindez a mi tiszteletünkre van, csak később jöttünk rá, hogy nem egészen: a Ferenc-rend már október elején kitette a városokban a plakátokat.

Udinében a főtéren álltunk meg, ahol a polgármester fogadott bennünket, sok vöröskeresztes nővérel együtt. Terített asztalok, szendvicsek, sütemények, kávé, tea, kakaó, ásványvíz várt bennünket. Számomra örök élmény marad az a jelenet, amelynek a főtér egyik bájában voltam szemtanúja. Volt néhány magyar, akiknek valami kis pénzük akadt, schilling vagy líra. Bementek, hogy igranak egy presszókávé. Öreg tulajdonos néni ült a kasszában, aki odaszólt a pincéreknél: „Ezeknek nem kell fizetni, azt isznak, esznek, amit akarnak. Az én vendégeim.” A legtöbben csak kávéért kértek, hiszen kint a téren minden volt, csak presszókávé nem. Az öreg néni nézte a sok fiatal srácot, és azt suttogta könnyes szemmel: „Poveri, poveri ragazzi” – szegény, szegény fiúk.

Folytattuk utunkat Bolognába, ahol a társaságot már kettéválasztották. Azokat, akiket Calabronéba (kis, tengerparti üdülőhely Livorno és Pisa között) akarták továbbküldeni, elhelyezték a városban. A hadsereg pár óra alatt átalakította az egyik iskolát éjjeli szállásnak. Hideg éjszaka volt, december 2-át írtunk, ezért behívták a fűtőt. Szóba elegendett velem. Jóindulattal érdeklődött felőlünk, látszott rajta, hogy fel van háborodva azon, ami Magyarországon történt. Mindenfelét kérdezett a forradalomról, a munkásokról, és hajnalban, amikor aztán továbbmentünk, kirohant, átölelt, és elbúcsúzott. Ekkor odalépett hozzám egy csendőr őrmester és azt kérdezte: „Tudja, hogy ez egy kommunista volt?” – Nem tudtam, nem is érdekelt. Az elkövetkező hónapokban sok előadást tartottam a magyar forradalomról, a híresen baloldali beállítottságú Toscanában is, amelyeken mindig jelen voltak kommunisták is, s a reakciójuk hasonló volt az első este megismert fűtőéhez: felháborodtak, amiért egy idegen hatalom vérbe fojtotta a magyar forradalmat.

Calabronében volt a legnagyobb magyar tábor, amelynek fennhatósága nem az olasz Belügyminisztériumhoz tartozott, mint a többi menekülttábor, hanem a Vöröskereszthez. Akkoriban Olaszországban rendkívül nagy volt a munkanélküliség, az olasz állam tehát nem vállalhatta, hogy a több mint ötezer magyarnak megélhetést biztosít. A táborok felállítással az osztrák államon igyekeztek segíteni, amely rendkívül nehéz helyzetbe jutott a magyar menekültáradat miatt. Így tehát a magyarok ugyanazokkal a kivándorlási lehetőségekkel mehettek tovább, mintha Ausztriában lettek volna. A menekültügyi bizottságok is onnan érkeztek, hogy rendezzék az emigránsok sorsát. Legtöbbjük Amerikába szeretett volna menni, ami fél éven belül sikerült is szinte mindegyiküknek. Sok ország fogott össze, hogy felgyorsítsák a magyarok továbbutazási lehetőségét: Németország, sőt Svájc is befogadta a dokumentumokkal sem rendelkező magyarokat.

– Ön nyelvtudása és szervezői képessége miatt azonnal a magyar diákok vezetője lett. Hogyan tudta segíteni a többiek életét? Melyek voltak a feladatai?

– Összesen egy hónapig laktam a calabronéi táborban. December közepe táján történt, hogy egyszer csak megjelent nálam egy úr. Nem értettem, milyen hivatalból jött, csak annyit, hogy tolmácsolásra kér fel, mert a magyar katonai vezetők és olasz partnereik között megbeszélés lesz valahol Rómában. Pénzt adott, hogy meg tudjam venni magamnak a vonatjegyet Rómáig, ahol elhelyeztek egy szállodában. A

tárgyalásokkal kapcsolatban csak annyit tudtam, hogy a NATO Olaszországot, mint a hazánkhoz legközelebb fekvő tagállamot bízta meg a magyarországi események követésével. Az olasz katonai vezetők tehát elhatározták, hogy kapcsolatba lépnek az '56-os magyar katonai vezetőkkel, s itt nemcsak a hivatásosokra gondoltak, hanem azokra is, akik a forradalom alatt lettek azzá, mint Pongrácz Gergely is. Ez volt az első ismerkedő találkozó Rómában. A római szállodába ugyanabban a viseltes ruhában érkeztem, mint amelyben Magyarországot elhagytam, s amelyben – a körülmények miatt érthető módon – sokszor aludnom is kellett. Táskámban egy krumplicsák volt. Magára a megbeszélésre a Külügyminisztérium Politikai Osztálya főigazgatójának lakásán került sor. A kapuban a csendőrök még átengedtek, amikor bemutatkoztam nekik, az előszobába érve azonban a főkomornyik rám kiáltott: „Hogy lehet, hogy magát beengedték ide? Itt nem lehet koldulni!” Szerencsémre abban a pillanatban megjelent a házigazda, s azt mondta: „Végre itt van! Az urak már megérkeztek, és nem tudunk velük beszélni! Vegye át az úr csomagját!” – mordult rá a komornyikra. A komornyik undorodva vágta be krumplicsákos holmimat a ruhatárba. Másnap azonban ő volt az, aki megjelent nálam a szállodában egy kis bőrönddel a kezében. Átadta, s csak annyit mondott: a főigazgató úr küldi. A küldemény feladója utóbb mesélte el, hogy a magyarokkal folytatott tárgyalás másnapján bejött hozzá egy dél-amerikai nagykövet a hivatalba, ő ránézett, s azt mondta neki: „Te pont úgy nézel ki, mint egy magyar barátom, akinek nincs ruhája. Kéne nekem egy öltöny, néhány ing, nyakkendő.” „Jó, de hát velem mi lesz?” – kérdezte a nagykövet. „Ne aggódj, neked majd veszek másikat, de ő pont ilyen méretű, mint te vagy!” Oda is adta a ruhákat, s a komornyik azt hozta el nekem a szállóba. Ezentúl legalább váltás ruhám volt már.

Januárban megbízást kaptam a Vöröskereszttől: járjam végig a menekülttáborokat, mérjem fel, hány diák szeretne maradni, s eddig mit tanultak. Százhusz nevet írtam össze: javarészt zenészeket, operaénekeseket, képzőművészeket. Nekik a különböző egyetemek ösztöndíjakat biztosítottak. A padovai egyetem diákjai például egészen a magyar határ mentén felállított osztrák táborokig utaztak, hogy iskolájuk segítségét felajánlják azoknak, akik Olaszországban akartak letelepedni. A milánói egyetem legalább nyolc-tíz ösztöndíjat biztosított, a Vatikán is jó párat. Akinek nem jutott támogatás, annak az olasz kormány utasítására a Belügyminisztérium segélyszerve adott úgynevezett „táboron kívüli segélyt”. Politikai menekült művészek,

egyetemi tanárok kapták, hogy ne kelljen táborokban lakniuk. Ebből a pénzből már elég jól meg lehetett élni. Sosem felejttem el annak a műegyetemi hallgatónak az esetét, aki nyolc évig élvezte ezt az ösztöndíjat, mert ő minden könyvet kívülről, szó szerint megtanult, s ezért természetesen hathónaponként csak egy vizsgára tudott felkészülni. A hetedik év vége felé behívtak a Belügyminisztérium segélyszervezetéhez, hogy adjak magyarázatot: mit csinál ennyi éven keresztül ez a magyar ösztöndíjas? Elmondtam, hogy eddig minden vizsgáját a lehető legjobban, dicsérettel tette le. „Na igen, de miért tart ez ennyi ideig?” Mentegtettem, hogy már csak két vizsgája van hátra... „Jó, rendben – válaszolták –, akkor most kifizetünk neki egy évet előre, de mostantól hagyjon bennünket békén.” A legutolsó vizsga után megszerezte a diplomáját, s ragyogó mérnök lett belőle. Volt olyan bolgár, lengyel és vietnami barátunk is, aki 1956-ban Pesten a magyarokkal harcolt, s utána Olaszországba menekült. Ők nem mehettek volna magyar táborokba, nem kaphattak volna ösztöndíjakat, hiszen ezeket az olasz állam kizárólag a magyarok számára tartotta fenn. Ám az olasz rendőrök a személyazonosító igazolványukba azt írták be: bolgár, lengyel vagy vietnami állampolgár, magyar forradalmár. Mintha ez lett volna a foglalkozásuk. Így kerültek be ők is a magyar táborokba, és így kaphattak ösztöndíjakat.

– *Hogyan lett aztán önből a Palazzo Falconieri, a Római Magyar Akadémia lakója?*

– Az ötvenes években e magyar tulajdonú palota lakói nem ösztöndíjasok, hanem ávosok voltak, akik prémium gyanánt kapták a római tartózkodás lehetőségét. Nem tudtak olaszul – így kellett a magyar menekültek után nyomozniuk. Sok feladatuk nem volt, hiszen Rómában a magyarok nemigen tettek semmit, igyekeztek továbbmenni. Ezek az ávosok kis trasteverei kocsmákban iszogattak hát napközben, s ha lejárt a kiküldetésük, megengedték nekik, hogy vámmentesen vigyenek haza magukkal mindenféle, „nyugati” árucikket. Igen jól fizették őket, másfél év alatt akár egy Fiatot is meg tudtak venni. A forradalom alatt semmilyen információt nem kaptak otthonról, úgy érezték, a magyar forradalmárok győzni fognak. Félelmükben menedékjogot kértek a csehszlovák követségen keresztül. Azt meg is kapták, s november 3-án az egész társaság egy csehszlovák géppel elrepült Prágába. A Falconieri-palota második emeletén élő emigráns papok pedig egy szép napon észrevették, hogy rajtuk kívül már nincs senki az épületben, mindenki eltűnt. Akkor Mester István rektorhelyettes, aki a különböző menekülttáborokban dolgozó

A Palazzo Falconieri belső tere, a földszint és az első emelet

magyar lelkészek révén tudta, hogy milyen sok fiatalnak nincs még megfelelő otthona, ösztöndíja, úgy határozott, hogy beköltözteti őket az Akadémia üres szobáiba és lakásaiba. Így Calabronéból vagy húsz fiattal együtt én is megérkeztem az Akadémiára. A római táborokból is csatlakozott hozzánk négy-öt ember, összesen huszonöt-harmincan lehettünk. A szám mindig változott, mert azok, akik megkapták a hivatalos papírjaikat, továbbmentek, elsősorban Amerikába. 1957 végére hozzávetőlegesen húsz állandó lakója maradt az épületnek, mind fiúk, mert annak az öt-hat lánynak, aki Rómában maradt, Békés Gellért bencés szerzetes szállást tudott szerezni az Isteni Szeretet Nővéreinek zárdájában. Táboron kívüli segélyünket mindannyian Mester Istvánnak adtuk át: ő abból tudta megszervezni az épület fenntartását és a mi étkeztetésünket.

Igyekeztünk kihasználni, hogy Magyarország római kulturális központjában laktunk. Volt köztünk híres operaénekes, zenész, képzőművész, ezért aztán rendszeresen ingyenes hangversenyeket rendeztünk az érdeklődő olasz nagyközönség számára. Az első festészeti kiállításunkat maga az olasz belügyi-

niszter, Mario Scelba nyitotta meg. Természetesen ez nem az a kulturális propaganda volt, amelyet otthonról jó szemmel néztek. Sőt, 1957 őszén még továbbléptünk. Az egyik irodában ugyanis felfedeztünk kétezeröttszáz felbélyegzett, megcímzett, leragasztott borítékot. Mint kiderült, az előttünk ott élő „munkatársak” első-sorban olasz kommunisták és szakszervezetek számára összeállított propagandaanyaga lapult a borítékokban. Mindegyiket kibontottuk, s Csizmadia Zoltán mellékelte hozzá egy rendkívül kemény, ironikus hangvételű levelet, amelyben a címzetteket az egy évvel azelőtti budapesti vérengzésre, a forradalom elfojtására emlékeztette. Pár nap múlva aztán elkezdték levelekkel és telefonhívásokkal ostromolni a Magyar Népköztársaság római nagykövetségét, s mindenki magyarázatot kért a levél tartalmával kapcsolatban. A hivatalos magyar hatóságok dühe nem ismert határt: még az ellen-propagandára is az ő bélyegeiket használtuk!

Az olasz Külügyminisztérium Politikai Osztályának igazgatóhelyettese, Marchese Teodoli később mesélte el, hogy azok az ávosok, akik Prágába menekültek, mihelyt normalizálódni látták a magyar belpolitikai helyzetet, kérték, hogy térhessenek vissza Rómába. Azt a választ kapták azonban, hogy mivel nem bíztak az olasz demokráciában, maradjanak ott, ahol vannak. A magyar állam sem tudott senkit kiküldeni az épületbe, hiszen az tele volt menekült diákokkal. Végül fenyegető hangú levelet küldtek az olasz Külügyminisztériumba, amelyben az állt, hogy felháborodott tömegek el fogják foglalni a budapesti Olasz Kulturális Intézetet, mert Magyarországon az embereknek elégük van abból, hogy fasiszta hordák tartják megszállásuk alatt a római testvérintézetet.

– *Hogyan oldódott meg ez a helyzet, amely külpolitikai feszültségeket is okozott?*

Szent József álma. Freskó az első emeleten

– Az olasz Külügyminisztériumnak a budapesti nyomásra lépnie kellett. Több kollégiuma is volt, ezek azonban azok számára voltak berendezve, akik hétvégére, téli vagy nyári szünetre hazamehettek. Nekünk nem volt hova mennünk. Végül hét és fél millió lírát adtak, hogy magunk oldjuk meg a szállásunkat. Ez hosszabb időre is elég lett volna lakbérnek. Kada Lajos azonban, aki akkoriban a Szentszék diplomataképzőjében tanult, elintézte, hogy XII. Pius pápa megduplázza az összeget. Sikerült Róma belvárosában vásárolnunk egy ingatlant, amely a Pápai Magyar Intézet nevére került. Amikor 1963-ban, a Vatikán és a magyar állam részleges megállapodást kötött, Mester István eladta ezt az ingatlant. Ebből a pénzből tudták kifizetni a Szent István Zarándokház megépítéséhez szükséges telek előlegét. Annak a háznak a falán a Via de' Cestarin, amely egykor a miénk volt, ma márványtábla emlékeztet arra, hogy '56-os menekült diákok laktak benne.

Mihályi Gézát majdnem tíz éve ismertem meg, együtt utaztunk egy umberiai városka, Capestrano felé. Itt született az a szentté avatott ferences szerzetes, aki Hunyadi János mellett győzelemre vitte a magyar csapatok küzdelmét Nándorfehérvárnál: Kapisztrán Szent János. E település a budai várkerület testvérvárosa. Évek óta október 23-án már nemcsak híres szülöttjük emlékét, hanem a mi forradalmunkat is ünneplik. Ez is Mihályi Géza érdeme... Azon a kocsúton életének kalandjait mesélte: a börtönévekről, az otthonteremtésről, olaszokról, magyarokról. „Aztán az is egy vidám történet volt... Na, az is humoros volt...” – fogott bele az újabb és újabb történetekbe. Nem látszik rajta, hogy lassan hetvenhét éves lesz. Még mindig többen dolgozik sokaknál, sokunknál. Persze még mindig számtalan terve van, amelyeket szeretne megvalósítani, hogy az olaszok egy kicsit jobban megismerjenek minket, s mi is őket.

Komlóssy Gyöngyi